

ב, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרוקה. הביאור של חסד נעורייך, דבצאת ישראל ממצרים והלכו במדבר הן הגה ימי הנעורים של כנ"י, והיו רוב אותו הדור דבקים בה' כדכתיב ואתם הדבקים בה' וגו',² והיא אהבת ה' וזה מכונה בשם חסיד כמש"כ בביאור המקרא ס' דברים פ' ברכה בביאור תומיך ואוריך לאיש חסידך, והיינו חסד נעורייך, שהיית מאוהזות בדבקות ואהבת ה'. והנה בא"י היה תכלית קרבנות בשביל פרנסה משא"כ במדבר לא היה אלא משום ונועדתי שמה לבי"י,³ היינו להעלות אהבת ישראל לפני ה', כמש"כ בביאור ב' פרש' של תמיד היינו בפ' תצוה ובפ' פנחס, ההבדל בלשון הפרשיות המורה על שינוי התכלית דבמדבר היה בשביל אהבה, ובא"י היה בשביל פרנסה, והיינו דכתיב אהבת כלולתיך, בשעה שהיית כלה אהבתיך ביותר. ומפרש עוד הנביא היאך מכונה ישיבת ישראל במדבר בשם כלה, דההבדל בין כלה היינו שבעת ימי המשתה מלאחר הנשואין, הוא בשלשה דברים, א' דהאשה אין הבעל מצווה ומחוייב להיות אצלה תמיד, רק בג' מועדים מצוה על הבעל לשמח את אשתו כדכתיב ושמת אתה וביתך ואיתא בחגיגה (פ"א) אשה בעלה מטמחה, משא"כ כל משך ימי כלולותיה אסור להתחן לזון ממנה וחייב לשמחה כל שבעת הימים. ב' שאשה מזוונתיה תחת מעשה ידיה, משא"כ הכלה אע"ג שהחתן מחוייב במזונות משכנסה לחופה מכ"מ היא אינה עושה מאומה שהרי אסורה במלאכה, וכל עסקה אינו אלא להתקשט ולמצוא חן בעיניו עד שהתירו לכלה ברחיצה אפי' ביוה"כ. ג' דמזונות האשה הוא לפי ערך חיי האיש, או אפי' לפי ערכה אבל כדרך הליכות עולם בתמידות ולא במשתה שמנים, משא"כ כלה, החתן מחוייב לעשות לכבודה משתה לרבים וכמש"כ הרא"ש כתובות (פ"א) שכופין את החתן ע"ז, ועי' מש"כ בספר שמות (כ"א ט'). ובשלושה דברים אלו נשתנה הליכות ישראל במדבר משהיה בא"י. א' לכתך אחרי, לא כמו בא"י שהשכינה לא היתה בגלוי לישראל כי אם בשלש רגלים דכתיב יראה יראה יראה,⁴ משא"כ במדבר כשרצה הקב"ה לסלק שכינתו מהם, לא הניחו משה ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה,⁵ והיינו לכתך אחרי דוקא. ב' במדבר, בארץ

ציה ושממה ונוונו אך במעשה נסים, וכיד ה' ולא בהליכות הטבע. ג' בארץ לא זרוקה, שלא במעשה ידיך הנמשל לזריעה ככה מעשה ידי אשה לאישה, משא"כ במדבר לא היה זריעה כלל, והיינו עבודת ה' וקרבנות היה בא"י בשביל פרנסה אבל במדבר היה בשביל יעוד וקישוט בעיני ה', ומש"ה כשנתנדו במעשה מרגלים פסקו מלהקריב כדאיתא בחגיגה (דף ו') משום שלא היה יעוד, אבל בא"י לעולם היו מזהירים להקריב בשביל פרנסה, נמצא דכל משך ימי היותם במדבר היו נמשלים לכלה.⁶

במק"א כתב: דבהיות ישראל במדבר שנחשבו לכלה, היתה דבקותם בה' כדכתיב ואתם הדבקים בה' וגו', לא לתכלית הבא מזו הפעולה היינו כדי שיאהב הקב"ה אותם ויגן עליהם ביותר, שבאמת אפי' בשעת העגל שהיו ישראל נזופים, מכ"מ אהבת משה רבינו היה עושה הכל ומועיל לכל דבר, וא"כ דבקות ישראל היה ליופי ולעונג נפש. ומש"ה אמר ירמיה הנביא זכרתי לך חסד נעורייך, ובארנו לעיל שחושב דבקות ישראל לחסד, והיינו משום שלא בא לתכלית כדי שייטב להם, אלא חסד *.

מטיב שיר לנצי"ב

2. ברכות לא.

מאי דכתיב בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר דלא עבר היאך ישב אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה.

עין איה שם, אות י"ג:

ע"כ כל ארץ שנזר עליה אדם הראשון לישוב, שהייתה בה הכנה שאפשר להרציא אל הפועל בה דרכי השתלמות, עד שתחיי ראוי לישוב, נתישבה, וכל מה שלא גזר עליה ארצה"ר לישוב, מפני שלא הי' כלל בהכנתו להשתלם בזה האופן, זה לא יצא לעולם אל הפועל. ע"כ עלינו לדעת שרוח האדם לא הוסיף צורה חדשה כ"א הוציא אל הפועל דברים פרטיים שהיו מוכנים בכתו. ע"כ כל דבר שאינו נוגע לנשיות ומצויים כ"א לטהרת הרוח ועילוי, יפה כחם של ראשונים, ובכל דרכי המוסר עלינו תובח לצאת בעקבותיהם, כי היו מוכנים יותר אל השלימות האמיתית שתלויה בגבורת הרוח. אמנם הדברים המעשיים והמלאכות הפרטיות, הטה השתלמים להרציא מן הכח אל הפועל הכנתו, והיינו גזירתו של אדם הראשון.

3. תענית ה.

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק מאי דכתיב כי שתיים רעות עשה עמי תרתין הוא דהו עשרין וארבע שביקא להו אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אחת שהיא שקולה כשתיים ומאי ניהו עבודה זרה דכתיב כי שתיים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים וכתיב בהו כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וגו' ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל תנא כותיים עובדים לאש וקדריים עובדין למים ואף על פי שיודעים שהמים מכבין את האש לא המירו אלהיהם ועמי המיר כבודו בלוא יועיל.

4. ספר העיקרים, מאמר שלישי פסקה ו'.

ונאמר כי אחר שאנחנו נמצא פעולות מוסכמות מכל האנשים שהם טובות, כהרחקת העול ועשית היושר ודומיהם, ופעולות מוסכמות מכל האנשים היותר רעות, כעול והחמס ודומיהם, ואנחנו נראה הנפש תשמח ותגיל בפעולות הטובות ותדאג ותתעצב בפעולות הרעות, וכל דבר ישמח בדומה ויצטער בהפך, הנה יראה שהנפש להיותה אלהית תגיל ותשמח בפעולות הטובות הדומות לטבעה להיות כל הפעולות האלהיות טובות, ותתעצב בפעולות הרעות להיותן חוץ מטבעה ומנגדות אליה, ומזה הצד נוכל לומר כי כבר ילקח ראייה על היות הפעולות רעות או טובות משמחת הנפש או דאגתה, כי הפעולות שתשיש ותשמח הנפש בהם תמיד קודם עשיתן ואחר עשיתן הנה הן טובות, והפעולות שתצטער בהן הנפש ותדאג עליהם אחר עשיתן הנה הן רעות.

וזה כי אפילו הרשע שהוא כוסף ותאב תמיד אל הרע, כמאמר שלמה נפש רשע אותה רע (משלי כ' י'), הנה זה יהיה קודם העבירה מצד תקיפת היצר שהוא מלבב אותו לעשותה, אבל אחר שעשה העבירה ונחה ושקטה תקיפת היצר, הנה נפשו תתחזק ותתעצב ותדאג על הפעל הרע שעשה, כמי שבא על הערוה, כי קודם הביאה מצד שטיפת התאוה אינו מבחין בפעל ההוא אם טוב ואם רע, אבל אחר שעשה העבירה ונתקרר משטיפת היצר, הנה נפשו תבחין הפעל ההוא ותכיר הרע שיש בו ותדאג ותצטער עליו.

ונמצא ירמיה הנביא עליו השלום נותן זאת הבחינה לפעולות הרעות בשם השם יתברך לכנסת ישראל ואומר להם שיש להם להכיר שהפעולות שהם עושים הן רעות מצד מה שהנפש תדאג ותצטער בפעולות ההן, אמר לכנסת ישראל תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך נאם ה' אלהים צבאות (ירמיהו ב' י"ט), רוצה לומר הנה ראוי שתיסר אותך הפעולה הרעה שאת עושה והמשובה עצמה תוכיח אותך, וזה בהיותן קובעות בנפש דאגה וצער אחר העשותן, ומזה יש לך להכיר ולידע כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך, כלומר איני אומר לך זה מצד יראת ענשי ופחד המוטל עליך, אלא שמצד טבע העברות עצמן שהן מורישות בנפש צער ודאגה אחר עשייתן תכיר ותדע שהן רעות וכי רע ומר עזבך את ה' אלהיך ולא מצד פחדתי אליך, וכן ההפך כי מצד השמחה והגילה שיקבע הפעל הטוב בנפש יודע שהוא טוב, וזהו שאמר המשורר חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך (תהלים קי"ט נ"ט), כלומר כשאני חושב בדרכי לדעת איזו טובה ואיזו רעה השיבותי רגלי אל עדותיך שהיא דרך הטובה, וזהו כמו שבאר הוא בעצמו הטעם, לפי שהיה שמח בהן שמחה בלתי בעלת תכלית, כמו שאמר בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון (תהלים קי"ט י"ד), רוצה לומר שמחה גדולה בלתי בעלת תכלית כשמחה שאדם שמח כשהוא משיג כל הון שהוא הון בלתי בעל תכלית, ובוזה הדרך יוכל האדם להבחין הפעולות הטובות והפעולות הרעות מתוך הצער או מתוך השמחה שימשך לנפש אחר עשייתן:

5. רד"ק ירמיהו ב' כ"ב

כי אם תכבסי - כמו שמכבסין הבגד בנתר ובבורית להעביר ממנו הכתם כן אם תכבסי עצמך ותנקי עצמך כלומר שתשובי בתשובה אע"פ כן אענישך על עונך כל כך הוא רב ועצום והנה כתוב כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי התשובה לזאת השאלה כי על כל פנים אם עשו ישראל שבאותו הדור תשובה היו נושעים מהאויב ולא היה מגלה אותי אבל היו מקבלים עונש עונם הרב בארצם כי יש עון שאינו מכופר בתשובה לבדה אלא עם היסורין שממרקין העון אחר התשובה ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כי זה וזה אחר גזר דין אלא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כי גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע כמו שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה עד עולם:

בנתר - יש מפרשים הוא שקורין לו בלע"ז אלומ"י ויש מפרשים שהוא המפר/האפר/ שרוחצין בו הראש ובו מנקין כל דבר:

בורית - י"מ שהוא שקורים לו בלע"ז סבו"ן וי"מ שהוא עשב שמכבסין בו: